

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

historisering — maakt. Ik hoop dat dit verhaal levendig blijft en meer diepgang verwerft door een kruisbestuiving van verschillende psychoanalytische stromingen. In die context is het jammer dat Verhaeghe zelf zich bij wijlen schuldig maakt aan de door hemzelf zo verguisde neoliberale aanpak. Getuige daarvan bijvoorbeeld de titel van zijn boek, die naar mijn gevoel niet alleen provocerend is, maar daarnaast iets te marketinggericht. Zou het misstaan hebben om een vraagteken bij de titel te plaatsen? Want is er nu geen gevaar dat in deze neoliberale samenleving enkel de titel *as such* wordt onthouden door het brede publiek, waardoor de begeesterende, vragen oproepende inhoud van het boek aan kracht dreigt te verliezen?

Psychoanalyse, een veldtheorie?

Bespreking van

Antonino Ferro & Roberto Basile (red.)
(2009). *The analytic field — A clinical concept*. Londen: Karnac for the European Federation for Psychoanalytic Psychotherapy in the Public Health Services.
ISBN 978 1 85575 781 3, 223 pp., £ 20,99

MARC HEBBRECHT

De laatste tijd is het veldconcept sterk in de mode. Hiervan getuigt de opvallende belangstelling in de actuele psychoanalytische literatuur voor het werk van het echtpaar Madeleine en Willy Baranger, beiden van Franse oorsprong maar kort na de Tweede Wereldoorlog naar Argentinië uitgeweken (Baranger & Baranger 2008, 2009). 'Het analytische veld' is een klinisch concept dat met onze lekenopvatting niet zozeer de agrarische (open land, stuk grond, plaats voor akkerbouw) en militaire (slagveld) connotaties gemeen heeft, doch ver-

wijst naar een gebied voor geesteswerkzaamheid ofwel een ruimte waarbinnen, onder bepaalde omstandigheden, een stel van krachten werkt of waar de werking van deze krachten waarneembaar is. In de jaren 1950 definieerde Lewin 'het veld' als een dynamische totaliteit, die in staat is een gevoel van cohesie en erbij horen in een groep tot stand te brengen. Aldus ontstaat een wij-gevoel en een groepsidentiteit waarmee het individu één wordt. Het concept van het dynamische veld volgens de Barangers verwijst naar een theoretisch-technische opvatting van de klinische praktijk. Ferro en Basile (hoofdstuk 1), die de opvattingen van de Barangers verder uitwerken, omschrijven het analytische veld als multi-spatiaal, multidimensionaal, holografisch en van een droomachtige kwaliteit. Dit veld is de plaats waar de emotionele turbulenties die in de ontmoeting van de analysant met de analyticus ontstaan, manifest worden. In dit veld worden verhalen voortgebracht die het resultaat zijn van de alfabetisering van de proto-emoties en sensaties die in het koppel leven. Tijdens zijn werk dient de analyticus te vertrouwen op de eigen rêverie: hij blijft in nauw contact met het eigen 'waak-droomdenken' en construeert op basis daarvan verhalen die verwoord worden, en een expansie en transformatie van het veld teweeg zullen brengen. Neri (hoofdstuk 3) beschrijft uitgebreid de kenmerken van het analytische veld. Ik vat ze beknopt samen:

- een ruimtelijk aspect: stoel, divan, een afstand tussen stoel en divan;
- een tijdsaspect: duur en frequentie van sessies en onderbrekingen;
- een functionele configuratie: analyticus en analysant hebben onderscheiden rollen; er is een fundamentele asymmetrie;
- een onbewuste dynamiek door de wisselwerking van projectieve en introjectieve identificaties van de analysant met die van de analyticus en hun corresponderende contra-identificaties;

- een podium waar de primitieve fantasieën van de patiënt worden opgevoerd;
- een radicale ambigüiteit: alles wat zich voordoet, staat ook voor iets anders;
- de gedeelde fantasie is een nieuwe structuur die meer is dan de som van de twee interne situaties van analysant en analyticus — deze nieuwe structuur wordt gecreëerd tussen hen beiden;
- een nauw verband tussen de weerstand van de patiënt en de contra-weerstand van de analyticus, leidend tot de vorming van bolwerken of bastions (zoals tijdens de oorlog bastions en forten de invasie van vijandige troepen vertragen) — bepaald materiaal kan als het ware een magnetisch schild in de analyticus activeren, wat op zijn beurt een voorspelbare tegenreactie bij de patiënt uitlokt;
- veranderlijkheid is een essentieel kenmerk: expansie, voortbeweging, verandering, transformatie — het dynamisch veld neigt naar mobiliteit en diversiteit;
- het veld kent een zekere uitgebreidheid, is niet oneindig doch begrensd.

Neri grenst het veldconcept af van andere concepten, zoals 'atmosfeer', 'band', 'kader', 'analytische relatie', 'gemeenschappelijke en gedeelde ruimte', 'transitionele ruimte' en 'intersubjectieve derde' (een concept dat door Ogden in hoofdstuk 8 uitgebreid en op een schitterende manier geïllustreerd wordt). Neri's opvatting over de droom is interessant: een eerste vorm van *containment* en expressie van emoties die uitnodigt tot een zoeken naar meer complete en gedetailleerde expressie.

Het boek beperkt zich evenwel niet tot een bespreking van het veldconcept. Zo presenteert Eizirik in hoofdstuk 2 zijn opvattingen over analytische neutraliteit, die ruimte laten voor spontaneïteit. Het onbewuste zit volgens hem niet achter het verhaal, wel elders in het verhaal. In hoofdstuk 4 past Kancyper de veldtheorie toe op de adolescentie. Ambrosiano en Gaburri brengen in hoofdstuk 5 een bioniaans verhaal en beklemtonen dat de ontmoeting van de

twee partners binnen de analytische setting een energetisch veld tot stand brengt dat pre-individuele aspecten (te vergelijken met de 'basic assumptions' van Bion) opneemt. Ze illustreren hun visie uitgebreid met gevalsbeschrijvingen en een interpretatie van *Las meninas*, een schilderij van Velazquez dat later door Picasso herhaaldelijk als thema is gekozen. In hoofdstuk 6 toont Sopena aan hoezeer de Barangers door het denken van Lacan zijn beïnvloed. Het intrapsychische moet naar buiten gebracht worden en een passage via de Ander doormaken alvorens zich te ontvouwen en gekend te worden.

Vooral interessant is het korte hoofdstuk van Rudi Vermote, waarin hij ingaat op de kenmerken van de basale laag van het interpersoonlijke veld: gevoelsmatig, ongedifferentieerd, transitioneel, oneindig, met kwaliteiten van rust en veiligheid. Deze basale laag is bij borderlinepatiënten verstoord. Een hoge frequentie van sessies en een liggende houding zouden het contact met deze basale laag faciliteren. Wanneer de analyticus zich echter identificeert met deze zone, kan hij almachtsfantasieën gaan koesteren, wat leidt tot impasses in de behandeling.

Grotstein maakt in het laatste hoofdstuk de vergelijking tussen psychoanalyse en een passiespel. Zijn bijdrage doet me denken aan wat ik ooit bij Fairbairn las.

Het boek is zowel theoretisch als klinisch van een hoog gehalte: grondig en gesofisticeerd. Ik vond het niet gemakkelijk; volgens mij kan het het best in een studiegroep bediscussieerd worden. Deze negen bijdragen van gerenommeerde analytici uit zeer verschillende culturen zullen vooral ervaren psychotherapeuten en psychoanalytici aanspreken.

Literatuur

- BARANGER, M. & BARANGER, W. (2008). The analytic situation as a dynamic field. *International Journal of Psychoanalysis*, 89, 795-826.
- BARANGER, M. & BARANGER, W. (2009). *The work of confluence — Listening and interpreting in the psychoanalytic field*. Psychoanalytic ideas and application series. Londen: Karnac.